DOŚWIADCZENIE GETTA - PRACA ZE ŹRÓDŁAMI DLA UCZNIÓW SZKÓŁ PODSTAWOWYCH I ŚREDNICH, WSKAZÓWKI PONADREGIONALNE

Robert Szuchta

Jesteśmy wyłączeni i odseparowani od świata, wygnani ze społeczności ludzkiej.
Chaim Kapłan
Zapis w dzienniku 17 listopada 1940 r.

Getta na okupowanych ziemiach polskich stały się jednym z głównych instrumentów wyniszczenia ludności żydowskiej. Warunki jakie stworzono Żydom w gettach podporządkowane były najpierw niemieckim planom przesiedleńczym, następnie eksploatacji ekonomicznej uwięzionych, a ostatecznie ich deportacji i całkowitej eksterminacji w ośrodkach zagłady. Gettoizacja była więc ważną częścią procesu Zagłady, na którą wielokrotnie zwracali uwagę badacze i badaczki Holokaustu (Raul Hilberg, Ruta Sakowska, Christopher R. Browning, Dan Michman).

W nauczaniu o Holokauście powinniśmy zwrócić także uwagę na doświadczenie getta. Taki obowiązek nakłada na nas Podstawa Programowa nauczania historii. Należy jednak pamiętać, że getto to jedynie fragment większej całości, co powinno znaleźć swe odzwierciedlenie w umiejętnym rozłożeniu materiału nauczania oraz w wyznaczonym przez nauczyciela czasie, jaki może i powinien poświęcić na omówienie tej tematyki.

Temat gettoizacji należy do najtrudniejszych, spośród poruszanych na lekcjach szkolnych. Jest on trudny tak merytorycznie (wymaga solidnego i drobiazgowego przygotowania merytorycznego nauczyciela) jak i emocjonalnie. Omawiając go z uczniami powinniśmy uczynić centrum naszej uwagi doświadczenie żydowskich ofiar. Poruszamy kwestie moralne czy egzystencjalne dotyczące ludzi, którzy ostatnie miesiące swego życia spędzili w nieludzkich warunkach, ale często z nadzieją na przetrwanie. Dlatego aby ułatwić przygotowanie zajęć edukacyjnych z uczniami na temat gett chciałbym podzielić się kilkoma uwagami metodycznymi, które mogą przydać się w Państwu w praktyce.

Nasze rozważania warto rozpocząć od jasnego i precyzyjnego zdefiniowania pojęcia, którym będą posługiwać się uczniowie, po to, aby wszyscy uczestnicy procesu edukacji rozumieli tak samo używane pojęcia. **Co to jest getto?**

Getto: (ghetto) wydzielone i często (nie zawsze) zamknięte obszary, tworzone przez niemieckie władze okupacyjne, do których przymusowo przesiedlano ludność żydowską izolując ją w ten sposób od reszty ludności, poddając szeregu ograniczeń i represji, eksploatując ekonomicznie, wreszcie deportując do ośrodków zagłady. Podczas II wojny światowej większość gett znajdowała się w Europie Środkowej i Wschodniej, w tym przede wszystkim na terytoriach okupowanych ziem polskich.

Warto także przyjrzeć się jakie treści historyczne związane z gettem proponują omówić z uczniami dokumenty ministerialne oraz poradniki metodyczne kierowane do nauczycieli.

Podstawa programowa – Historia – szkoła podstawowa

W rozdziale 40. Ziemie polskie pod okupacją.

Uczeń:
[…]
2) przedstawia zagładę Żydów dokonaną przez nazistowskie Niemcy i ocenia postawy polskiego społeczeństwa wobec Holocaustu, używając pojęć: **getto**, obóz zagłady, **powstanie w getcie warszawskim**, **szmalcownik**, **Żegota** oraz uwzględniając postacie: Witolda Pileckiego i Ireny Sendlerowej;

Podstawa programowa – Historia – szkoła ponadpodstawowa (2018)

Podstawa Programowa nauczania historii w szkole ponadpodstawowej zarówno na poziomie podstawowym jak i rozszerzonym nie zawiera bezpośrednich wskazań tematu getta, gettoizacji.

Ciekawe jest to, że PP Historii nie zawiera pojęć: getto, gettoizacja, natomiast o gettoizacji mówi pp Geografii na poziomie rozszerzonym.

„Wytyczne dotyczące nauczania o Holokauście IHRA" (2019, s. 18)

2.3.3 Przebieg i przebieg Holokaustu w kontekście II wojny światowej
(…)
● Jakie były rodzaje gett i jak były one wykorzystywane do segregacji, koncentracji
i prześladowania społeczności?
(…)

W dokumencie wskazano na potrzebę omówienia rodzajów gett oraz ich podstawowe funkcje: segregacyjną, koncentracyjną. Wskazano także na konieczność omówienia rodzajów prześladowań ludności żydowskiej.

Robert Szuchta, Piotr Trojański, *Jak uczyć o Holokauście. Poradnik metodyczny do nauczania o Holokauście w ramach przedmiotów humanistycznych w zreformowanej szkole"*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2012, s. 19

Treści kształcenia:
VII. „Żydowskie dzielnice zamknięte" – getta w okupowanej Europie

1. Plany koncentracji Żydów i cele zakładania gett
2. Największe getta okupowanej Europy
- Łódź
- Warszawa
3. „Życie" codzienne w getcie
- rola Judenratów
- szmugiel
- głód
- inna strona życia
- opór cywilny
4. Likwidacja gett
5. Żydzi po stronie „aryjskiej"

Przewidywane osiągnięcia ucznia
Uczeń:
- wie, jakie były cele nazistów odnośnie koncentracji Żydów
- proces zakładania gett traktuje jako etap poprzedzający zagładę Żydów
- potrafi wymienić największe getta w okupowanej Europie
- zna warunki egzystencji ludności żydowskiej w gettach

- umie wskazać na podobieństwa i różnice w sytuacji ludności żydowskiej i nie-żydowskiej w krajach okupowanych przez nazistów
- potrafi porównać sytuację Żydów zamkniętych w gettach i ukrywających się po tzw. aryjskiej stronie

***Ćwiczenia ze źródłami do nauczania o Zagładzie Żydów*, Bogusław Jędruszczak, Wiesława młynarczyk, Robert Szuchta, Stowarzyszenie Centrum Badań nad Zagładą Żydów, Warszawa 2010**

Getto
Plany i cele niemiecki
Przesiedlenia
Izolacja
Oznakowanie
Głód
Choroby (tyfus)
Judenrat (rada Żydowska)
Służba Porządkowa
Los dzieci
Szmugiel
Opór cywilny i zbrojny
Powstanie w getcie warszawskim

Omawiając tematykę gett na lekcjach szkolnych proponujemy zrobić to w oparciu o: **Tezaurus słów kluczowych opisujących doświadczenie getta żydowskiego na okupowanych ziemiach polskich w latach II wojny światowej.** Słowa kluczowe to wyrazy odzwierciedlające główny temat interesujących nas treści, a więc w wypadku getta to pojęcia opisujące doświadczenie getta i gettoizacji.

Tezaurus słów kluczowych – getto (propozycja)

Wykluczenie
Izolacja
Przeludnienie
Osamotnienie
Dehumanizacja
Głód
Epidemie
Opór cywilny
Opór zbrojny
Instytucje
Akcja wysiedleńcza
„Nieżydowscy Polacy patrzą na getto”

Podejmując tematykę getta na lekcjach szkolnych warto pamiętać o[1]:

1. Opisywaniu procesów i zdarzeń w sposób możliwie precyzyjny i wyważony. Należy używać zdefiniowanych, precyzyjnych a przez to zrozumiałych przez uczniów pojęć. Jasnym i precyzyjnym zdefiniowaniu pojęcia getto.
2. Powiązaniu tematyki getta z szerszym kontekstem historii globalnej (II wojna światowa, okupacja ziem polskich) i regionalnej (historia regionu, miejscowości).
3. Indywidualizacji przekazu, przedkładaniu historii indywidualnych nad historię ogólną i statystykę.
4. Unikaniu uproszczeń w prezentowaniu złożonej historii.
5. Dostosowaniu materiałów źródłowych oraz metod nauczania do wieku i możliwości percepcji uczniów. Unikaniu drastycznych materiałów źródłowych w nauczaniu w celu zachęcenia uczniów do nauki lub wzbudzenia w nich nadmiernych emocji (smutku, uczucia utraty, osamotnienia a nawet wywołania płaczu).
6. Zachęcaniu uczniów do wyszukiwania informacji na temat wydarzeń historycznych, które wydarzyły się w regionie lub miejscowości z których pochodzą.
7. Zachęcaniu uczniów, aby włączali się w lokalne formy upamiętnienia społeczności żydowskich (ogólnopolska akcja żonkile MHŻP POLIN, lokalne uroczystości obchodzenia rocznic akcji likwidacyjnych gett).
8. Unikaniu nadmiernej (przesadnej) aktualizacji wiedzy o przeszłości (porównywanie getta do sytuacji ludności palestyńskiej w Gazie).

Warto także przemyśleć według jakich kryteriów można/należy dokonać wyboru źródeł, z którymi będą pracowali uczniowie na lekcji. Uwzględniając różnorodne uwarunkowania powinniśmy kierować się następującymi kryteriami ich wyboru:

I. Kryterium dydaktyczne (pozwalające na zrealizowanie celów edukacyjnych lekcji, oraz odpowiadające możliwościom percepcji ucznia)

- zgodne z tematem lekcji i szczegółowymi zagadnieniami omawianymi w jej trakcie
- dobrane do wieku ucznia, jego psychicznych możliwości poznania (chodzi np. o nieepatowanie brutalnością i przemocą, które często występującą w źródłach

[1] Na podstawie: „*Wytyczne dotyczące nauczania o Holokauście*", International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA), 2019, (wersja polska znajduje się pod adresem: https://holocaustremembrance.com/wp-content/uploads/2023/09/Wytyczne-dotyczace-nauczania-o-Holokauscie_0.pdf - dostęp 20 lutego 2026)

dotyczących Zagłady, uczniów nie przygotowanych na to emocjonalnie, a więc młodszych wiekiem lub niedojrzałych emocjonalnie.)

- precyzyjnie i jasno zdefiniowane (chodzi o korzystanie ze źródeł co do których pochodzenia, charakteru, typu itp. jesteśmy pewni, które nie budzą zastrzeżeń badaczy)
- uwzględniające kontekst osobisty, np. poprzez obecność narracji w 1 osobie liczby pojedynczej „ja" w źródle, co pozwala na budowanie empatii ucznia wobec ofiary. Dobrym przykładem są osobiste relacje dzieci składane zaraz po wojnie jak i zapiski codzienne osób przebywających w gettach, obozach, czy ukrywających się po tzw. „aryjskiej stronie".
- zróżnicowane pod względem rodzaju, ale tożsame treściowo (np. źródło normatywne – rozporządzenie niemieckie o przesiedleniu do getta - w zestawieniu z artykułem z polskiej prasy podziemnej oraz fragmentem relacji osobistej na ten temat)

II. Kryterium merytoryczne:

- uwzględniające perspektywę sprawcy, ofiary, świadka
- zróżnicowane pod względem rodzaju i gatunku (dokumentowo-aktowe, narracyjne, ikonograficzne, kartograficzne, statystyczne i inne)
- reprezentatywne dla omawianego zagadnienia
- autentyczne i wiarygodne

Powyższe kryteria wyboru źródeł nie są oczywiście jedyne. Należy je traktować jako propozycja. Każdy nauczyciel tworząc własne kryteria powinien uwzględniać w nich specyfikę szkoły, poziom edukacyjny, przygotowanie i możliwości percepcyjne uczniów oraz swoje kompetencje merytoryczne i metodyczne do prowadzenia lekcji na trudne tematy, do jakich zapewne należy uczenie o doświadczeniu getta.

„Edukacja przeciwko antysemityzmowi. Uczyć się z przeszłości, aby zrozumieć współczesne wyzwania. Multimedialny zestaw edukacyjny”

Seminarium dla Nauczycielek i Nauczycieli, Warszawa 21 lutego 2026 r.

DOŚWIADCZENIE GETTA - PRACA ZE ŹRÓDŁAMI HISTORYCZNYMI - WSKAZÓWKI PONADREGIONALNE

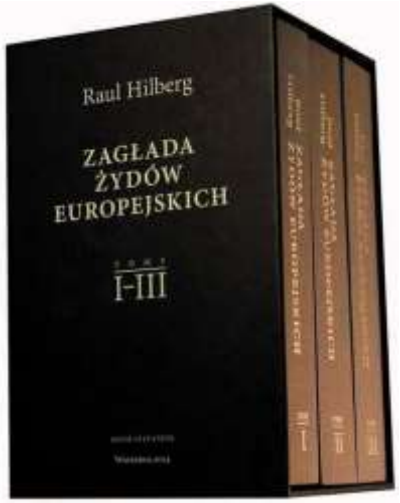
ROBERT SZUCHTA

Educational Toolkit PAMIĘĆ. EDUKACJA. DZIAŁANIE. MEMORY. EDUCATION. ACTION.

FUNDACJA OŚRODKA Karta

Miejsce gettoizacji w procesie zagłady europejskich Żydów wg Raula Hilberga

Zgodnie z regułami nauczania o Zagładzie ważne jest aby kwestie, o których mówimy były jasno i precyzyjnie zdefiniowane. Ucząc o gettach powinniśmy precyzyjnie określić to pojęcie. Będziemy się nim posługiwać w trakcie lekcji, a więc wszyscy jej uczestnicy powinni je tak samo rozumieć.

Getto (w odniesieniu do realizowanej przy nazistowskie państwo niemieckie polityki *ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej* w latach II wojny światowej) **to wydzielone i często (nie zawsze) zamknięte obszary, tworzone przez niemieckie władze okupacyjne, do których przymusowo przesiedlano ludność żydowską izolując ją w ten sposób od reszty ludności; poddając ograniczeniom, represjom i prześladowaniom; eksploatując ekonomicznie; wreszcie deportując do ośrodków zagłady. Podczas II wojny światowej większość gett znajdowała się w Europie Środkowej i Wschodniej, w tym przede wszystkim na terytoriach okupowanych ziem polskich (ok. 600). Getta stanowiły etap pośredni eksterminacji.**

Podstawa programowa – Historia – szkoła podstawowa

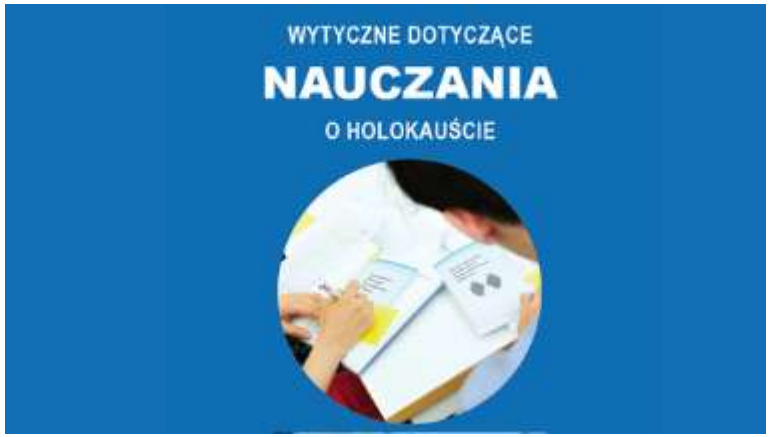
40. Ziemie polskie pod okupacją.
Uczeń:
[…]
2) przedstawia zagładę Żydów dokonaną przez nazistowskie Niemcy i ocenia postawy polskiego społeczeństwa wobec Holocaustu, używając pojęć: **getto**, obóz zagłady, **powstanie w getcie warszawskim, szmalcownik, Żegota** oraz uwzględniając postacie: Witolda Pileckiego i **Ireny Sendlerowej**;

Podstawa programowa – Historia – szkoła ponadpodstawowa (2018)

Podstawa Programowa nauczania historii w szkole ponadpodstawowej, zarówno na poziomie podstawowym jak i rozszerzonym nie zawiera bezpośrednich odniesień do tematu getta, gettoizacji.

UWAGA: o gettoizacji mówi podstawa programowa Geografii na poziomie rozszerzonym.

„Wytyczne dotyczące nauczania o Holokauście IHRA” (2019, s. 18)

2.3.3 Przebieg Holokaustu w kontekście II wojny światowej

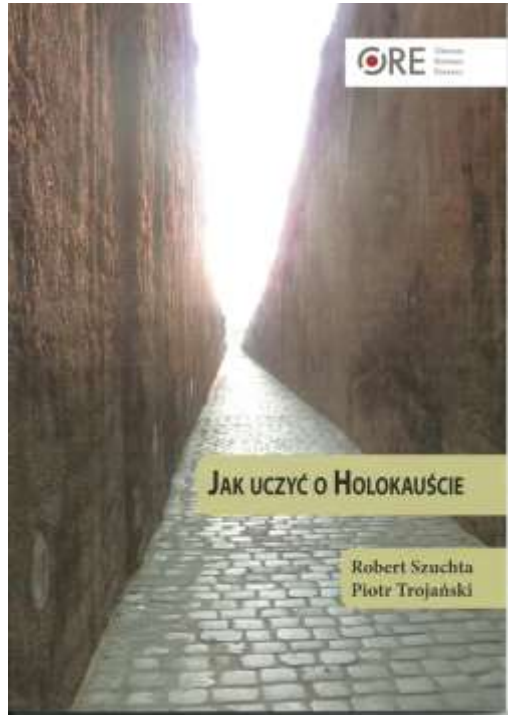
(…)

● **Jakie były rodzaje gett i jak były one wykorzystywane do segregacji, koncentracji i prześladowania społeczności żydowskiej?**

(…)

Robert Szuchta, Piotr Trojański, *Jak uczyć o Holokauście. Poradnik metodyczny do nauczania o Holokauście w ramach przedmiotów humanistycznych w zreformowanej szkole*", Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2012, s. 19

Treści nauczania	Przewidywane osiągnięcia uczniów
VII. „Żydowskie dzielnice zamknięte" – getta w okupowanej Europie 1. Plany koncentracji Żydów i cele zakładania gett 2. Największe getta okupowanej Europy • Łódź • Warszawa 3. „Życie" codzienne w getcie • rola Judenratów • szmugiel • głód • inna strona życia • opór cywilny 4. Likwidacja gett 5. Żydzi po stronie „aryjskiej"	**Uczeń**: • wie, jakie były cele nazistów odnośnie koncentracji Żydów • proces zakładania gett traktuje jako etap poprzedzający zagładę Żydów • potrafi wymienić największe getta w okupowanej Europie • zna warunki egzystencji ludności żydowskiej w gettach • umie wskazać na podobieństwa i różnice w sytuacji ludności żydowskiej i nie-żydowskiej w krajach okupowanych przez nazistów • potrafi porównać sytuację Żydów zamkniętych w gettach i ukrywających się po tzw. aryjskiej stronie

Ćwiczenia ze źródłami do nauczania o Zagładzie Żydów, Bogusław Jędruszczak, Wiesława Młynarczyk, Robert Szuchta, Stowarzyszenie Centrum Badań nad Zagładą Żydów, Warszawa 2010

Getto
Plany i cele niemiecki
Przesiedlenia
Izolacja
Oznakowanie
Głód
Choroby (tyfus)
Judenrat (rada Żydowska)
Służba Porządkowa
Los dzieci
Szmugiel
Opór cywilny i zbrojny
Powstanie w getcie warszawskim

Tezaurus słów kluczowych – getto (propozycja)

Słowa kluczowe to wyrazy odzwierciedlające główny temat interesujących nas treści, a więc w wypadku getta to pojęcia opisujące doświadczenie getta i gettoizacji.

Wykluczenie
Izolacja
Przeludnienie
Osamotnienie
Dehumanizacja
Głód
Epidemie
Opór cywilny
Opór zbrojny
Instytucje
Akcja wysiedleńcza
„Nieżydowscy Polacy patrzą na getto”
Pamięć getta

Podejmując tematykę getta na lekcjach szkolnych warto pamiętać o:

1. Opisywaniu procesów i zdarzeń w sposób możliwie precyzyjny i wyważony. Należy używać zdefiniowanych, precyzyjnych a przez to zrozumiałych dla uczniów pojęć.
2. Powiązaniu tematyki getta z szerszym kontekstem historii globalnej (II wojna światowa, okupacja ziem polskich) i regionalnej (historia regionu, miejscowości).
3. Indywidualizacji przekazu, przedkładaniu historii indywidualnych nad historię ogólną i statystykę.
4. Unikaniu uproszczeń w prezentowaniu złożonej historii.
5. Dostosowaniu materiałów źródłowych oraz metod nauczania do wieku i możliwości percepcji uczniów. Unikaniu drastycznych materiałów źródłowych w celu zachęcenia uczniów do nauki lub wzbudzenia w nich nadmiernych emocji (smutku, uczucia utraty, osamotnienia a nawet wywołania płaczu).
6. Zachęcaniu uczniów do wyszukiwania informacji na temat wydarzeń historycznych, które wydarzyły się w regionie lub miejscowości z których pochodzą.
7. Zachęcaniu uczniów, aby włączali się w lokalne formy upamiętnienia społeczności żydowskich (akcja żonkile MHŻP POLIN, lokalne uroczystości obchodzenia rocznic akcji likwidacyjnych gett).
8. Unikaniu nadmiernej (przesadnej) aktualizacji wiedzy o przeszłości (porównywanie getta do sytuacji ludności palestyńskiej w Gazie).

Na podstawie: „Wytyczne dotyczące nauczania o Holokauście”, International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA), 2019, (wersja polska znajduje się pod adresem: https://holocaustremembrance.com/wp-content/uploads/2023/09/Wytyczne-dotyczace-nauczania-o-Holokauscie_0.pdf - dostęp 20 lutego 2026)

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

Co-funded by
the European Union